

ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ ДИТИНСТВА: ІДЕЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПЕРІОДУ ПІЗНЬОГО СТАЛІНІЗМУ

Фасоля Тарас Анатолійович,

аспірант кафедри української мови, літератури, культурології та журналістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ORCID ID: 0009-0003-8173-0442

У статті здійснено комплексний аналіз трансформації образу дитинства в українській дитячій прозі періоду пізнього сталінізму (кінець 1940-х – початок 1950-х років) у контексті ідеологічних змін після Другої світової війни. Автор розглядає процес поступового відходу від героїко-мобілізаційної моделі 1930-х років, у межах якої дитина репрезентувалася як активний суб'єкт соціалістичних перетворень, до повоєнної концепції, що утверджує дитинство як особливий, уразливий і підконтрольний етап життя, який потребує державної опіки. На матеріалі прозових творів Оксани Іваненко («Рідні діти»), Івана Багмута («Щасливий день суворовця Криничного»), а також у зіставленні з довоєнною та воєнною прозою Миколи Трублаїні, Олександра Копиленка, Юрія Збанацького та інших авторів простежується зміна художньої парадигми репрезентації дитини. Довоєнний образ «дитини-авангарду», здатної до самостійної дії й рівноправної участі в суспільному житті, поступово трансформується у фігуру вихованця, підлеглого системі державного піклування й педагогічного контролю. Особливу увагу приділено ролі війни як каталізатора ідеологічних змін. Показано, що воєнний досвід спричинив переосмислення дитячої суб'єктності: дитина більше не постає як герой, покликаний до подвигу, а радше як жертва історичних обставин, що потребує захисту, нагляду та «правильного» виховання. У повоєнній прозі формується модель ізольованого дитячого простору (дитбудинок, суворовське училище), де дорослий постає носієм влади й морального авторитету, а дитинство – як контрольований етап соціалізації. У статті доведено, що українська дитяча література першого десятиліття після Другої світової війни відображає глибоку зміну уявлень про дитинство, спричинену досвідом війни та післявоєнною ідеологічною перебудовою. Дитина перестає мислитися як активний учасник суспільних перетворень і постає як об'єкт державної опіки та педагогічного контролю. Цей процес супроводжується одночасною втратою суб'єктності й частковим поверненням власне дитячих рис – емоційності, потреби в захисті, права на гру та незрілість. Така подвійність формує перехідну модель, у якій поєднуються ідеологічна регламентація та елементи гуманізації образу дитини. Таким чином дитяча проза названого періоду постає важливим джерелом осмислення механізмів радянської культурної політики та трансформації антропологічних уявлень про дитинство, закладаючи підґрунтя для змін, що розгорнуться в літературі доби «відлиги».

Ключові слова: дитяча література, радянське дитинство, пізній сталінізм, демобілізація дитинства, соцреалізм, образ дитини, повоєнна проза, ідеологія виховання, Оксана Іваненко, Іван Багмут.

Fasolia Taras. Demobilization of Childhood: Ideological Transformations in Ukrainian Children's Literature of the Late Stalinist Period

The article offers a comprehensive analysis of the transformation of the image of childhood in Ukrainian children's prose of the late Stalinist period (late 1940s – early 1950s) within the broader context of postwar ideological change. It examines the gradual departure from the heroic-mobilizational model of the 1930s, in which the child was represented as an active subject of socialist transformation, toward a postwar concept that redefined childhood as a distinct, vulnerable, and supervised stage of life requiring state care. Drawing on prose works by Oksana Ivanenko (Ridni dity [Our Children]) and Ivan Bahmut (Shchaslyvyi den suvorovtsia Krynychnoho [A Happy Day of the Suvorov Cadet Krynychnyi]), as well as in comparison with prewar and wartime texts by Mykola Trublaini, Oleksandr Kopylenko, Yurii Zbanatskyi, and other authors, the study traces a shift in the literary paradigm of representing the child. The prewar image of the "child-vanguard," capable of autonomous action and equal participation in social life, gradually gives way to the figure of the pupil subordinated to a system of state guardianship and pedagogical control. Special attention is paid to the role of the Second World War as a catalyst for ideological change. The war experience prompted a reassessment of childhood subjectivity: the child ceased to be portrayed as a heroic actor destined for sacrifice and instead emerged as a victim of historical circumstances in need of protection, supervision, and "proper" upbringing. Postwar prose constructs a model of an isolated childhood space (the orphanage, the Suvorov military school), in which the adult functions as a bearer of authority and moral legitimacy, while childhood itself is framed as a regulated stage of socialization. The article argues that Ukrainian children's literature of the first postwar decade reflects a profound transformation in conceptions of childhood shaped by wartime experience and postwar ideological restructuring. The child is no longer conceived as an active participant in social transformation but as an object of state care and pedagogical control. This process entails both a loss of subjectivity and a partial restoration of specifically childlike qualities – emotionality, vulnerability, the right to play, and immaturity. Such ambivalence produces a transitional model that combines ideological regulation with elements of humanization in the representation of the child. In this sense, children's prose of the period constitutes an important source for understanding the mechanisms of Soviet cultural policy and the transformation of anthropological conceptions of childhood, laying the groundwork for the literary shifts of the Khrushchev Thaw.

Key words: children's literature; Soviet childhood; late Stalinism; demobilization of childhood; socialist realism; representation of the child; postwar prose; ideology of upbringing; Oksana Ivanenko; Ivan Bahmut.

Вступ. Критичне переосмислення культурної спадщини радянського періоду зумовлює особливу увагу до дитячої літератури соціалістичного реалізму як одного з найважливіших інструментів антропологічного експерименту – формування «нової людини». Її аналіз дозволяє простежити механізми ідеологічного впливу на підростаюче покоління та оприятити уявлення про дитинство як соціальний конструкт у межах тоталітарної культури.

У сучасній українській гуманітаристиці проблематика радянського дитинства активно досліджується в історико-суспільному контексті (О. Гавриш [1], Н. Гогохія [2]), а також у літературознавчому дискурсі (У. Федорів [3], О. Харлан [4]). Жанрові й тематичні аспекти соцреалістичної прози для дітей розглядали О. Будугай [5], В. Кизилова [6], І. Коломієць [7]. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити Бена Хеллмана, чії праці присвячені історії радянської літератури для дітей у широкому культурному та історичному контексті, а також Євгена Добренка, який досліджує соцреалізм і механізми ідеологічного впливу на радянську літературу. Попри значний доробок, комплексне вивчення повоєнних трансформацій візії дитинства в українській прозі кінця 1940-х – початку 1950-х років досі відсутнє. Мета дослідження – виходячи з розуміння дитячої літератури як водночас інструмента ідеологічного впливу на масову свідомість і художнього відображення реальності крізь авторську оптику, з'ясувати специфіку трансформації концепції дитинства в українській дитячій прозі кінця 1940-х – початку 1950-х років і простежити перехід між парадигмами.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є прозові твори для дітей та юнацтва 1930–50-х років, що увійшли в український ізвод соцреалістичного канону. Основними серед них є повоєнні повісті Оксани Іваненко «Рідні діти» та Івана Багмута «Щасливий день суворовця Криничного», для аналізу контексту обрано повість Юрія Збанацького «Таємниця Соколиного боку» та романи Олександра Копиленка «Дуже добре» і «Десятикласники». Методологія ґрунтується на історико-літературному, порівняльному й культурологічному підходах, що дає змогу поєднати текстуальний аналіз із вивченням соціально-ідеологічних чинників.

Результати дослідження. Довоєнна концепція дитинства 1930-х років формувалася як складова радянського проекту «нової людини», а наприкінці десятиліття зазнала істотного впливу передвоєнної суспільної мобілізації. Ключовими рисами цього образу в художній літературі постають повна включеність персонажів-дітей у дорослий соціальний простір, зображення дитини як «кращої версії» людини, здатної перевершити попередні покоління, а також безмежна віра в її потенціал. Взаємини між дітьми та дорослими в таких текстах моделювалися не як субординаційні, а як партнерські – стосунки соратників, об'єднаних спільною метою.

Узагальнюючи ці ознаки, можна стверджувати, що дитяча література 1930-х років формувала образ

максимально суб'єктної дитини – носія повноцінної дії, здатного брати участь у суспільних процесах та не обмеженого віковим статусом чи авторитарними настановами. Водночас ця суб'єктність була радше декларативною та авансовою: вона відображала не реальну практику, а ідеалізовану модель, нав'язану ідеологічним дискурсом соціалістичного реалізму. Характерна деталь цієї моделі – відсутність побутового виміру. Персонажі-підлітки, як-от піонери у романах О. Копиленка «Дуже добре» і «Десятикласники», зображені рівноправними учасниками суспільних трансформацій, зокрема шкільних реформ, однак забезпечення одягом, харчуванням чи задоволення інших матеріальних потреб залишилося поза художнім зображенням. Хто годує та одягає дитину, поки вона приміряє роль авангарду революції – її «відсталі» старорежимні батьки?

Друга світова війна перервала розвиток дитячої літератури та стала точкою концептуального зламу. У воєнній прозі домінував мотив героїзму, що поширювався і на дитячих персонажів. У повістях «партизанського» піджанру – «Таємниця Соколиного боку» Ю. Збанацького та «Атестаті зрілості» В. Козаченка – діти-партизани постають як активні учасники боротьби. Проте їхня суб'єктність зумовлена не вродженою властивістю радянської дитини, а впливом дорослих: вихованням у патріотичних родинах, прямим керівництвом командирів загонів. Вони функціонують не як самостійні діячі, а як помічники дорослих, що підкреслює межі їхньої автономності. Порівняння образів-персонажів юнги Марка зі «Шхуни “Колумб”» М. Трублаїні та партизана Василька з повісті Ю. Збанацького виразно ілюструє цей зсув: перший є самодостатнім героєм, другий – вихованцем дорослих і виконавцем їх настанов.

Війна радикально загострила проблему матеріальної й фізичної вразливості дитини. Якщо довоєнна проза ігнорувала побутовий вимір (харчування, одяг, безпеку), то в умовах окупації чи евакуації дитина постає незахищеною, позбавленою базових ресурсів для виживання. Героїзм у такому контексті виявляється неможливим без опіки дорослих. Одночасно виникає нова тема – цінність дитячого життя як найуразливішого в умовах війни. У «партизанських» повістях письменники відійшли від концепції дитини як авангарду суспільства, на яку покладалася відповідальність за героїчний подвиг і навіть смерть заради комуністичної ідеї, натомість реалізували уявлення про дитину, котра потребує наставництва і супроводу. Образ дорослого наставника не був новацією повоєнного часу, він властивий і для прози попереднього періоду, проте саме у цей час він стає обов'язковим та акцентованим, дорослий (а це переважно вчитель, іноді старший родич) – уже не соратник, а турботливий провідник дитини. Цей перелом став передумовою подальшої трансформації післявоєнного уявлення про дитинство та його репрезентацію в культурі.

Повоєнний час позначився прагненням суспільства до демобілізації – зняття воєнної напруги,

що виражалася через пафос мирної відбудови. Ця тенденція певний час підтримувалася владними інституціями і в культурному просторі виявилася у зменшенні показової мілітаризації. Ключовим інструментом ідеологічного оформлення нової доби щодо юного покоління стала ідеологема «щасливого радянського дитинства». Її сутність полягала в утвердженні дитинства як цінного та особливого періоду, що потребує захисту з боку держави. Як зазначає історикня повоєнного часу Ольга Гавриш, радянська влада активно популяризувала цей образ за допомогою засобів масової інформації, кіно, мистецтва, плакатів тощо, переконуючи, що радянські діти мають «прекрасну освіту та систему охорони здоров'я, гарні можливості для проведення раціонального дозвілля» і перебувають «під турботою та увагою всієї радянської держави» [1, с. 87]. Однак статистика, наведена дослідницею, засвідчує декларативний характер цієї концепції: система освіти залишалася у кризі, а діти нерідко залучалися до важкої праці для відбудови країни.

Подальший розвиток дитячої літератури кінця 1940-х – початку 1950-х фіксує сутнісне віддалення від довоєнного образу дитини-соратника. Герої дитячих повістей М. Трублаїні чи О. Копиленка у взаємодії з навколишнім світом демонстрували зрілість і автономність, натомість тепер дитина репрезентується як підконтрольний і залежний об'єкт виховання. На перший план виходить ієрархія: дорослий уже не партнер, а наставник і опікун, який облаштовує світ для дитини. Така модель закріплює уявлення про незрілість та другорядність дитячого статусу, зводячи його функцію до «підготовчого етапу» перед дорослим життям. Водночас повернення права на незрілість є позитивним для дитини – з неї знімається непосильний обов'язок бути зразком та авангардом для суспільства. Тож повоєнна література фіксує подвійність у репрезентації дитинства: з одного боку, відхід від утопічної суб'єктності 1930-х років і закріплення дитини як підлеглого та залежного об'єкта опіки, а з іншого – повернення їй права на «дитячість», на незрілість та потребу в захисті. У цьому контексті показовими є твори, що безпосередньо осмислюють досвід війни та водночас відтворюють нову ідеологічну парадигму. Одним із ключових текстів цього напрямку стала повість Оксани Іваненко «Рідні діти» (1951), яка демонструє перехід від героїко-мобілізаційної моделі дитинства до концепту дитини як об'єкта державної опіки в повоєнний період.

Тема дитбудинку була центральною в усій творчості Оксани Іваненко, помічниці основоположника радянської педагогіки Антона Макаренка, яка протягом усього життя працювала з дітьми-сиротами та закладами їх виховання. Післявоєнна повість «Рідні діти» змінює акцент в образі дитячих будинків 1920-х років із творів С. Васильченка, І. Микитенка, А. Головка – це вже не місце перековки юних злочинців, а «велика родина», в якій держава всиновлює дітей. Дослідниця творчості О. Іваненко Світлана Жигун наголошує: «“Велика родина” має

подвійне втілення – як держава (урівняна з партією) і як колектив дитбудинку» [8, с. 58]. Цей акцент, винесений у назву твору, відтворює ідейну парадигму того часу, відповідно до якої сиріт визначали як «дітей держави» чи «рідних дітей» усього радянського народу. Як наголошує Ольга Гавриш, радянська влада зображувала сиріт «як “дітей держави”, “дітей, батьки яких загинули на фронті” та ін., підкреслюючи в такий спосіб належність дітей-сиріт до “своїх”, до “рідних”». [1, с. 96]. Ця концепція безпосередньо артикулюється у промовах персонажів твору: «У Радянському Союзі і не може бути сиріт. Це наші рідні діти, і за кожного з них ми відповідаємо перед усім радянським народом, перед рідною Комуністичною партією» [9, с. 101].

У повісті відчутна ідеологічна триада: держава делегує дорослим вихователям обов'язок формувати нове покоління; дорослі постають як офіційні представники влади; дитина визначається як підлеглий об'єкт опіки. Директор дитячого будинку наголошує: «Мені ж доручила партія, Радянська влада з них повноцінних людей зробити!» [9, с. 120]. Таким чином, виховання сиріт постає не приватною чи суспільною справою, а завданням держави, уособленою комуністичною партією. Ситуація з роману «Дуже добре» О. Копиленка, у якій діти самі коригують хід навчання, за потреби звертаючись до партійних органів зі скаргою на недобросовісних вчителів, більше не можлива.

Важливим нововведенням повісті є репрезентація дитини не лише як потенційного героя, а й як жертви війни. Якщо у партизанській прозі 1940-х років дитячі персонажі рятують військові загоны чи витримують катування, то в «Рідних дітях» героїка має вимір стоїцизму: вижити у концтаборі, врятувати малого брата від голоду чи не даги понімежити власне ім'я. Такий образ підкреслює незахисність і вразливість дитинства перед обставинами війни. Війна тут не робить дитину дорослою, а навпаки – калічить її, відбирає роки й повертає в ту саму точку, де життя було перервано.

Художня організація простору в «Рідних дітях» відповідає новій системі ізоляції дитинства. Події відбуваються переважно в межах дитячого будинку – замкненого простору, що контролюється дорослими й підпорядковується педагогічним завданням. Вихід за його кордони обмежений, і навіть листи дітей перевіряє директор – нібито на грамотність, проте сам факт перлюстрації демонструє тотальність дорослого контролю над дітьми. Символічним є образ колективної праці у саду академії, де діти під наглядом науковців закладають садок: активність дозволена лише у відведених і контрольованих межах. У такий спосіб дитинство постає як фаза незрілості, ізольована й керована, але водночас захищена та забезпечена турботою.

Як бачимо, у «Рідних дітях» Оксани Іваненко було артикульовано нову повоєнну парадигму: дитина постає підлеглою й залежною, а її виховання визначається як прямий обов'язок держави. Цю модель про-

довжує й доповнює повість Івана Багмута «Щасливий день суворовця Криничного» (1948). Якщо Іваненко створює образ дитбудинку як державного аналога сім'ї, то «велика родина» Багмута – це замкнений простір військового училища. Обидва тексти репрезентують спільний культурний вектор: десуб'єктивізація дитини та закріплення її ролі як об'єкта педагогічного контролю при збереженні права на вікову «дитячість».

Повість Івана Багмута «Щасливий день суворовця Криничного» належить до жанру шкільної прози, однак її дія перенесена у специфічний виховний простір – «суворовське» училище, де хлопці, сироти війни, вчать на майбутніх офіцерів. Вибір цього локусу був державним замовленням, на що вказує свідчення Богдана Чайковського: письменникові було запропоновано створити повість про суворовців одразу після війни [10, с. 8]. Училище постає як замкнена, ізольована структура, що репрезентує ідеалізовану модель виховання майбутньої еліти. Тут дисципліна й підпорядкування утворюють ієрархію, де кожна ланка – вихованець, вихователь, офіцер – виконує визначену функцію. Простір училища відмежований від зовнішнього світу, а всі життєві практики підпорядковані виховній меті, що узгоджується з радянською ідеологією повоєнного часу. Для порівняння зауважимо, що у шкільних повістях довоєнного періоду місце дії завжди відкрите – діти та підлітки взаємодіють у різноманітних локаціях поза школою та домом, що підкреслює їх пов'язаність із навколишнім простором.

Значущим нововведенням повісті є переосмислення традиційного образу юного партизана. У наведених вище «партизанських» повістях війна зображувалася як шлях дорослішання дитини – примусовий і жорстокий, проте це завжди було виховання, а дитина, що пройшла війну, набувала мудрості і зрілості, себто ставала дорослою – і це вже був відступ від образів «безумовно зрілих» радянських дітей 1930-х. Як приклад можна навести Юрка, головного героя «Атестату зрілості» Василя Козаченка, що закінчує війну зрілим та мудрим – у свої 18 років. Проте у повісті І. Багмута образ дитини, колишнього партизана-героя Петра Маслюка, принципово інший. Автор наголошує, що воєнний досвід не замінює потреби у вихованні: «Маслюк був на фронті [...] За це йому велика честь. Але це не дає йому права ображати інших. Навпаки, фронтовик повинен бути прикладом для своїх товаришів» [10, с. 70]. Зауважимо, що йдеться не про посттравматичний синдром (Багмут, важкопоранений фронтовик-розвідник, вочевидь знав його на власному досвіді). Петро Маслюк – не скалічена війною дитина, він типовий підліток з віковими проблемами – впертістю, емоційною нестабільністю, нахабністю. У такий спосіб автор демонструє: війна не ініціює справжньої дорослості, а лише поглиблює необхідність педагогічного нагляду.

Головний герой Ігор Криничний уособлює ідеал суворовця як вихованця нової системи. Його ста-

новлення базується на дисципліні, наполегливому навчанні та самовихованні. Водночас, на відміну від героїв 1930-х, йому дозволяється залишатися дитиною – грати, помилятися, виявляти емоції. Автор вводить до повісті характерний розділ «Бій на рапірах», вирваний із сюжету та позбавлений педагогічних настанов. Сюжет простий: хлопці бавляться в гімнастичному залі, порушують правила, за це очікують покарання – і отримують навіть не прощення, а толерування вихователя. Ми переконані, що цей фрагмент має єдине завдання – підкреслити право дитини на гру та витівки, відтінити муштрову атмосферу училища. Кульмінаційний момент повісті – «подвиг» Ігоря під час військово-спортивної гри: він рятує Петра Маслюка після травми. На відміну від пригодницької прози попередніх років, де підлітки знищували ворога чи здійснювали героїчні акти самопожертви в реальних умовах, подвиг у Багмута є об'єктивним лише для Ігоря, який стає на новий щабель самовиховання. Відносно реального світу це своєрідна гра у подвиг під час гри в бій, адже Маслюку загалом нічого не загрозувало, і навколо були компетентні люди. Разючий контраст з повістями 1930-х років вказує на радикальний зсув від героїко-мобілізаційної моделі до моделі дисциплінарного виховання, в якій головна цінність – не героїчна смерть, а безпечне, контрольоване зростання.

Ієрархія, що пронизує структуру училища, відтворює модель радянського суспільства в цілому: дорослий виступає як наставник і моральний авторитет, а дитина – як підлеглий, що формує свою ідентичність у чітко контрольованому середовищі – аналогічно тому, як «вожді» були «дорослими» для партійців, а партійці – для решти дорослих. Водночас саме ця дисциплінарна рамка відкриває простір для визнання вікової специфіки дитинства, повертаючи право на гру, емоції та помилки – атрибути, які були майже відсутні у довоєнній прозі.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що українська дитяча проза кінця 1940-х – початку 1950-х років фіксує принципову трансформацію образу дитини, зумовлену наслідками війни та зміною ідеологічних орієнтирів пізнього сталінізму. На зміну довоєнній моделі дитини як «авангарду революції», тобто активного суб'єкта соціалістичних перетворень, приходить уявлення про дитинство як залежний, контрольований і педагогічно керований етап життя.

Аналіз повістей О. Іваненко та І. Багмута засвідчив, що післявоєнна література відмовляється від героїко-мобілізаційної парадигми. Дитина більше не виступає носієм революційної місії, а репрезентується як об'єкт опіки, виховання та ідеологічного формування. Водночас змінюється й простір її існування: відкритий соціальний світ довоєнної прози поступається замкненим інституційним моделям – дитбудинку, інтернату, суворовського училища.

Ключовою ознакою нової моделі є ієрархізація відносин між дорослими й дітьми: дорослий постає носієм влади та контролю, тоді як дитина – підле-

лим суб'єктом виховного процесу. Посилення тоталітарної системи влади унеможливило подальше існування образу дитини як активного й зрілого члена суспільства, оскільки така модель конфліктувала з вибудованою ієрархією підпорядкування. Натомість формується образ дитини як складника цілісного державного механізму, що посідає визначене місце в соціальній структурі й перебуває під наглядом компетентних дорослих.

Ця тенденція має двоякий характер. З одного боку, вона означає зменшення суб'єктності дитини та посилення її залежності від системи. З іншого – знімає з неї непосильне соціальне навантаження, характерне для 1930-х років, і повертає право на вікову співмірність – на гру, емоційність, помилку, поступове дорослішання.

Отже, пізньосталінська модель дитинства постає як перехідна: вона поєднує дисциплінарну ідеологію з частковою гуманізацією образу дитини.

Отримані результати засвідчують перехідний характер пізньосталінської моделі дитинства, яка поєднує дисциплінарну ідеологію з обмеженою гуманізацією образу дитини. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз розвитку цієї моделі в літературі періоду «відлиги», а також зіставлення українського матеріалу з іншими радянськими національними традиціями. Важливим напрямом також бачить компаративний аналіз українських текстів з імперськими радянськими зразками, що допоможе виявити як спільні риси ідеологічного канону, так і локальну специфіку української традиції.

Література:

1. Гавриш О. В. Післявоєнне дитинство в УРСР: державна політика та повсякденне життя (1945 – початок 1950-х рр.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Луганськ : Луганський національний університет, 2013. 207 с.
2. Гогохія Н. Т. Мілітаризація дискурсу дитини в УРСР: тексти для дітей і про дітей у 1929–1939 рр. *Радянське «я» і радянське «ми» між ідеологією і реальністю = Soviet "I" and Soviet "We" between Ideology and Reality* : колективна монографія за підсумками конференції / [заг. ред. Наталії Шліхти ; упоряд. Тетяни Бородіної]. Київ : Дух і Літера, 2024. С. 41–50.
3. Федорів У. «Вірні лєнінці»: літературна репрезентація образу радянської дитини. *Ukrainiskie światy dzieciństwa i młodości. Narracje i tożsamość* / pod red. K. Jakubowskiej-Krawczyk. Warszawa : Uniwersytet Warszawski. Katedra Ukrainistyki, 2020. S. 179–193.
4. Харлан О. Виховання «нової людини»: українська дитяча проза 1930-х років як відображення радянського антропологічного експерименту. *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.* / наук. ред. К. Якубовська-Кравчик. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021. С. 34–43.
5. Будугай О. Д. Пригодницько-шкільна повість для дітей 1960–1980-х років: жанрові особливості (О. Огульчанський, Б. Комар, А. Давидов): дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ : Нац. авіаційний ун-т, 2007. 213 с.
6. Кизилова В. В. Антимілітарний досвід осмислення подій Другої світової війни в українських художніх творах для і про дітей. *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.* / наук. ред. К. Якубовська-Кравчик. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021. С. 84–97.
7. Коломієць І. І. Творчість О. Копиленка і соцреалістична парадигма 1920–1950-х років : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2016. 216 с.
8. Жигун С. Дитячий будинок у творчості і житті Оксани Іваненко. *Дискурс непростого дитинства* / за ред. К. Якубовської-Кравчик. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021. С. 47–64.
9. Іваненко О. Д. Рідні діти: повість. Київ : Веселка, 1979. 205 с.
10. Багмут І. А. Щасливий день суворовця Криничного. Господарі Охотських гір: повісті. Київ : Веселка, 1980. 311 с.

References:

1. Havrysh, O. V. (2013). *Postwar childhood in the Ukrainian SSR: State policy and everyday life (1945–early 1950s)* (Doctoral dissertation). Luhansk National University, Luhansk, 207 p. [in Ukrainian].
2. Hohokhiiia, N. T. (2024). Militarization of the discourse of childhood in the Ukrainian SSR: Texts for and about children in 1929–1939. In N. Shlikhta (Ed.), *Soviet "I" and Soviet "We" between ideology and reality*. Kyiv : Dukh i Litera, pp. 41–50. [in Ukrainian].
3. Fedoriv, U. (2020). "Faithful Leninists": Literary representation of the image of the Soviet child. In K. Jakubowska-Krawczyk (Ed.), *Ukrainian worlds of childhood and youth: Narratives and identity*. Warsaw : University of Warsaw Press, pp. 179–193. [in Ukrainian].
4. Kharlan, O. (2021). Educating the "new man": Ukrainian children's prose of the 1930s as a reflection of the Soviet anthropological experiment / K. Jakubowska-Krawczyk (Ed.), *The literary image of childhood in times of crisis of the 20th–21st centuries*. Warsaw : University of Warsaw Press, pp. 34–43. [in Ukrainian].
5. Buduhai, O. D. (2007). *The adventure-school novel for children of the 1960s–1980s: Genre characteristics (O. Ohulchanskyi, B. Komar, A. Davydov)* (Doctoral dissertation). Kyiv : National Aviation University, 213 p. [in Ukrainian].
6. Kyzylowa, V. V. (2021). Anti-militaristic interpretations of World War II in Ukrainian literary works for and about children / K. Jakubowska-Krawczyk (Ed.), *The literary image of childhood in times of crisis of the 20th–21st centuries*. Warsaw : University of Warsaw Press, pp. 84–97. [in Ukrainian].
7. Kolomiets, I. I. (2016). *The works of O. Kopylenko and the socialist realist paradigm of the 1920s–1950s* (Doctoral dissertation). V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 216 p. [in Ukrainian].
8. Zhyhun, S. (2021). Children's homes in the life and works of Oksana Ivanenko. In K. Jakubowska-Krawczyk (Ed.), *Discourses of difficult childhood*. Warsaw : University of Warsaw Press, pp. 47–64 [in Ukrainian].

9. Ivanenko, O. D. (1979). *Children of Our Own*. Kyiv : Veselka, 502 p. [in Ukrainian].
10. Bahmut, I. A. (1980). *A happy day of the Suworov cadet Krynychnyi*. In *Masters of the Okhotsk Mountains*. Kyiv : Veselka, 311 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

